

УДК 378.091.33 – 027.22

Кобернік С. Г.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ПРОХОДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАКТИК У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті проаналізовано сучасний стан та можливості принципу гуманізації у процесі підготовки студентів до проходження педагогічних практик в загальноосвітній школі. З'ясовано значення різних видів педагогічних практик для формування гуманної особистості майбутнього вчителя. Визначено шляхи для реалізації гуманістичної складової фахової методичної підготовки майбутніх учителів-природничиків під час педагогічної практики в загальноосвітніх навчальних закладах з відповідними методичними рекомендаціями. Узагальнено досвід реалізації ключових позицій принципу гуманізації під час організації педагогічних практик студентів 3-5 курсів в Інституті природничо-географічної освіти та екології.

Ключові слова: гуманізація освіти, принцип гуманізації, методична підготовка майбутніх учителів, педагогічна практика студентів, предмети освітньої галузі “Природознавство”, загальноосвітня школа.

Сьогодні гуманізація в педагогіці розглядається як один з основних принципів навчання й виховання, що полягає в найповнішому розкритті природи таланту особистості та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні загальнолюдських цінностей, моральності, гармонійних стосунків людини і зовнішнього середовища, суспільства і природи [2; 3].

Прийняття “Педагогічної Конституції Європи”, розроблення якої ініціював Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, пріоритетом навчального процесу вищих педагогічних закладів України визначає підготовку нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття [16]. Останнім часом у вітчизняній педагогіці значна увага приділяється дослідженням, предметом яких є гуманізація освіти (І. Д. Бех, С. У. Гончаренко, П. Г. Лузан, Ю. І. Мальований, І. П. Підласий та ін.). Проте, незважаючи на активізацію уваги до цієї проблеми, бракує обміну досвідом та методичних рекомендацій щодо реалізації принципу гуманізації у процесі підготовки студентів природничих спеціальностей до проходження педагогічних практик у загальноосвітній школі.

Мета нашого дослідження – теоретично обґрунтувати необхідність реалізації гуманістичної складової фахової методичної підготовки майбутніх учителів предметів освітньої галузі “Природознавство” під час проходження комплексних педагогічних практик. Основними завданнями дослідження є:

1. Проаналізувати сучасний стан окресленої для дослідження проблеми у психолого-педагогічній літературі та в практиці

загальноосвітньої та вищої шкіл.

2. З'ясувати значення різних видів педагогічних практик для формування рис гуманної особистості майбутнього вчителя-природничника.

3. Визначити можливості та шляхи для реалізації гуманістичної складової фахової методичної підготовки студентів під час педагогічної практики в загальноосвітніх навчальних закладах.

4. На основі досвіду організації педагогічних практик в Інституті природничо-географічної освіти та екології НПУ імені М. П. Драгоманова розробити методичні рекомендації щодо ефективної реалізації студентами-практикантами гуманістичних ідей у навчальному процесі.

Важливим у розвитку гуманістичних якостей особистості майбутнього педагога є самовиховання конструктивних умінь, тобто здатність передбачати хід і результати педагогічного процесу. Це конкретні дії у виборі гуманістичного змісту навчальної та виховної роботи, добір необхідних засобів і методів емоційного впливу на моральні якості особистості. Учитель завжди повинен виявляти терпіння, дипломатичність, коректність, дотримуватись педагогічного такту, бути справедливим, щирим, виявляти повагу до особистості учня, відчувати міру у виявленні вимогливості, особливої чуйності [15]. Саме на це мають акцентувати увагу студентів викладачі під час опанування ними фахових методичних дисциплін.

Вирішальним у підготовці вчителя-гуманіста є педагогічна практика, якій належить одна з найважливіших функцій формування умінь майбутнього вчителя до організації гуманістичного освітнього процесу в загальноосвітніх навчальних закладах [4; 5; 6; 8].

Гуманне ставлення до майбутніх учителів природничих предметів у процесі їхньої практичної підготовки простежується насамперед в організації педагогічної практики. Логічна послідовність її проведення від пропедевтичної (пасивної) до виробничої (педагогічної), на якій студент здобуває вміння організовувати пізнавальну діяльність зі школярами та збагачує власний педагогічний досвід у процесі виконання комплексних завдань практики у загальноосвітньому навчальному закладі, спрямована допомогти студенту адаптуватися до майбутньої педагогічної діяльності.

Формуванню особистості вчителя-гуманіста сприяє організація практичної підготовки студентів, яка надає можливість майбутньому вчителю усвідомити, що у процесі її проходження він зможе спочатку налаштуватися до нової для себе діяльності, навчитися методично грамотно й ефективно вчити та виховувати школярів, розвивати набутий у процесі аудиторних занять педагогічний досвід, узагальнювати результати своєї діяльності, досліджувати у співпраці з учнями природні й суспільні об'єкти, процеси і явища під час виконання науково-дослідних робіт.

Пропедевтична практика надає можливість студентам усвідомити позицію, що вони потрібні учням і педагогічному колективу школи. Це означає, що педагогічне середовище, в яке потрапив студент, є доброзичливим, творчим і він зможе у ньому проявити свої здібності та вдосконалити й накопичувати практичні вміння. Таким чином, отримавши певний досвід спілкування у визначеному колективі, студенти-практиканти мають можливість наперед прогнозувати реальне спілкування з учнями, виховну роботу, організувати навчальний процес, аналізувати та узагальнювати його. Саме пропедевтична практика виконує адаптивну функцію студентів до педагогічної діяльності, оскільки практикант сприймає для себе ці умови як нові, випробовує свої сили в реальних умовах роботи загальноосвітньої школи.

Організація практичної підготовки майбутніх учителів забезпечує позитивну ціннісно-мотиваційну динаміку особистості, адже головною метою в роботі зі студентом є його орієнтація на успіх. Гуманізація практичної підготовки студентів реалізується за умови створення можливості використовувати вже відомі педагогічні рекомендації та поради вчителів-предметників, діяльність яких відповідає навчально-виховному процесу та базується на основі власного досвіду сучасного вчителя.

Усвідомлення студентами мети кожної з шкільних практик, розуміння сукупності видів поставлених завдань сприяють психологічному налаштуванню студентів на позитивний результат, забезпечують упевненість у своїх діях та високу результативність. З цією метою викладачами кафедри теорії та методики навчання природничо-географічних дисциплін розроблено й постійно вдосконалюються щоденники педагогічних практик для студентів 3-5 курсів з урахуванням напряму підготовки та майбутньої спеціальності педагога [9; 10; 11; 12; 13].

Розробка комплексних завдань для проходження студентами передбачених навчальними планами видів педагогічних практик зумовлена необхідністю створити оптимальні умови для оволодіння методами та прийомами організації гуманістичного навчального процесу, який включає: визнання учня як особистості, розуміння сутності гуманістичного педагогічного процесу, планування очікуваних результатів гуманістичної освіти. Отже, завдання педагогічної практики мають бути максимально спрямовані на формування професійної компетентності майбутнього вчителя, розуміння ним своєї значущості, формування єдиного й нового для себе зразка особистості педагога.

Реалізацію принципу гуманізації в організації педагогічної практики забезпечує також послідовність виконання її завдань, оскільки вони побудовані таким чином, що студенти виконують покрокові дії на кожній з практик. Спочатку вони ознайомлюються з навчальним закладом, класом,

учителями-предметниками, класним керівником, системою педагогічних стосунків у колективі. Потім відвідують уроки з різних предметів у закріпленому класі, аналізують їх, спілкуються між собою, з учнями, вчителями, адміністрацією навчального закладу та формують у свідомості загальне уявлення про школу, учнів, педагогічний колектив, його традиції; розвивають “віртуальні” вміння планувати і здійснювати навчально-виховний процес з учнями.

Успішне виконання завдань гуманістичного характеру накопичує та примножує необхідні риси педагога-гуманіста під час практичної підготовки майбутніх учителів природничих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах. Одними із завдань педагогічної практики є проведення індивідуальних консультацій і додаткових занять з учнями, під час яких студенти проявляють доброзичливе ставлення до школярів з різним рівнем навчальних досягнень і знаходять особистісні та індивідуальні якості для вирішення виховних та навчальних завдань. У процесі виконання практикантами подібних завдань усвідомлюється неможливість розділяти учнів на “кращих” та “гірших”, а також проявляються такі якості особистості, як повага, доброта, піклування, відповідальність за кожного учня.

Комплексна реалізація гуманістичних ідей під час проведення педагогічної практики забезпечується тим, що вона є навчальною для студентів і може розглядатися як застосування професійних знань, формування умінь у процесі реальної педагогічної діяльності, під час якої студенти спілкуються з дітьми, самостійно проводять виховну роботу, організовують навчальний процес на уроці, проводять позакласні заходи здійснюють самоаналіз діяльності тощо.

Формування рис вчителя-гуманіста у процесі проведення педагогічної практики проявляється і в тому, що за умов суб'єкт-суб'єктних відносин відбувається не лише виховання учнів, а й самовиховання відповідальності за їх майбутнє. У цьому випадку мова йде про сприйняття та розуміння потреб учнів на уроках, у позаурочний час та виконання певних дій для надання учневі можливості стати цікавим для однокласників, сильнішим та більш самостійним. У в'язку з цим з'являється прагнення студента до саморозвитку й самоосвіти, а головним учителем для нього стає сам учень з його інтересами та запитамі. Відповідальність студента під час спілкування дає змогу усвідомити, що найціннішим для навчання та виховання учнів є кожне його слово, висловлена думка, власна позиція.

Гуманізація практичної підготовки майбутніх учителів освітньої галузі “Природознавство” полягає в розвитку та розкритті педагогічних здібностей студентів-практикантів, що відбувається на аудиторних заняттях з методичних дисциплін, у процесі підготовки та моделювання різних типів уроків та позакласних заходів, під час виконання професійно зорієнтованих

завдань самостійної роботи [14]. Ці види роботи вимагають опанування студентами сучасних методів, прийомів, форм та засобів навчання школярів, сприяють розвитку педагогічних умінь.

Гуманістичне спрямування педагогічної практики проявляється у ціннісному ставленні майбутнього вчителя до школяра, до розвитку його особистості, а не лише до якості його знань з предмету. В зв'язку з цим, під час проходження педагогічної практики студенти вчаться ініціювати спілкування учнів на уроці та поза його межами, бути посередником спілкування між ними і, завдяки цьому, мати значний виховний вплив на школярів.

Організація всіх видів педагогічних практик є особистісно орієнтованою, оскільки їх завдання виконуються майбутніми вчителями у школі та класі, які мають свої традиції й особливості.

Ключовою позицією викладачів методичних дисциплін у підготовці майбутнього вчителя є теза, що лише гуманна, чуйна, доброзичлива, творча особистість педагога може повноцінно розвивати дітей, формувати свідомість, закладати природоохоронне мислення, які є необхідними для виховання сучасного громадянина планети Земля.

Маючи необхідний багаж знань, умінь і навичок, сформований на аудиторних заняттях з методичних дисциплін, студенти-природничники реалізують гуманістичні ідеї під час проходження комплексних педагогічних практик у базових загальноосвітніх навчальних закладах м. Києва [7]. На своїх уроках, виховних та позакласних заходах вони поважають учнів, їх думки й позицію, всіляко сприяють розвитку особистості дитини, закладають основи раціонального природокористування, толерантного ставлення до існуючих традицій, культур і народів світу. Майже на кожному уроці природознавства і географії, біології й хімії студенти-практиканти звертають увагу учнів на існуючі у навколишньому середовищі екологічні проблеми, формують досвід раціональної поведінки в природі, звертають особливу увагу на безпеку життєдіяльності, що дає змогу реалізувати закладені у новому Державному стандарті базової і повної середньої освіти змістові лінії з предметів освітньої галузі "Природознавство" [1].

На формування гуманних цінностей майбутніх громадян України спрямована потужна позакласна і виховна робота студентів-практикантів. З використанням сучасних педагогічних технологій й мультимедійних засобів майбутні вчителі-природничники проводять рольові та ділові ігри, навчальні конференції, диспути, вікторини й круглі столи, тематикою яких є: "Засідання ООН", "Спадщина ЮНЕСКО", "Карнавали в різних країнах світу", "Роль України в міжнародних організаціях", "Удосконалення законодавчої бази для охорони навколишнього середовища", "Хімія в повсякденному житті", "Червона книга світу та України", "Глобальні проблеми людства та

шляхи їх розв'язання", "Європейський союз та перспективи України" тощо.

Вказані заходи мають загальношкільний рівень підготовки, до їх проведення залучаються учні основної та старшої школи. Протягом місяця школярі здійснюють підготовчу роботу. В цей час студенти-практиканти активно розробляють сценарії, надають відповідні індивідуальні та групові консультації, допомагають кожному учневі зробити свій посильний внесок в організацію заходу. Саме за таких умов позакласні заходи проходять на належному рівні й перетворюються на справжнє свято для учнів та вчителів. Така позакласна й виховна робота виступає найкращою мотивацією для вивчення учнями географії, біології й хімії, а також сприяє формуванню рис гуманної особистості майбутнього громадянина.

Під час оцінювання результатів педагогічної практики на підсумкових педрадах від учителів і адміністрації наші студенти отримують позитивні відгуки й характеристики щодо фахової підготовки й компетентності майбутнього вчителя. На думку досвідчених педагогів, саме таких учителів очікує сьогодні загальноосвітня школа.

Отже, викладачам і методистам нашої кафедри є чим поділитися щодо вдосконалення підготовки компетентного й гуманного вчителя. Саме з ініціативи кафедри теорії та методики навчання природничо-географічних дисциплін в університеті започатковано й з 2012/2013 навчального року функціонує на постійній основі "Науково-методичний семінар з питань вдосконалення практичної підготовки студентів НПУ", що організує та регулярно проводить відділ практичної підготовки та працевлаштування. На основі аналізу внеску кожної кафедри у формування особистості сучасного педагога випускники нашого інституту попередніх років присвоїли кафедрі теорії та методики навчання природничо-географічних дисциплін номінацію "Вартові дитячих душ".

Використана література:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 19. – С. 9-16.
2. Енциклопедія освіти / АПН України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 156-159.
3. *Кобернік С. Г.* Науково-методичні засади географічної освіти в основній школі: монографія / С. Г. Кобернік. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 346 с.
4. Матеріали з організації практичної підготовки в НПУ імені М. П. Драгоманова (2011–2012 н.р.): інформаційно-аналітичні матеріали / укладачі: Р. М. Вернидуб, Г. М. Бойко, Н. Ю. Верпатова, О. М. Лебідь. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 55 с.
5. *Мороз І. В.* Педагогічна практика студентів у загальноосвітніх навчальних закладах: навчальний посібник / І. В. Мороз, О. Г. Ярошенко. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. – 90 с.
6. Педагогічна практика: програми, навчально-виховна робота студентів, звітність: начальнометодичний посібник / за заг. ред. І. В. Мороза, Т. С. Івахи. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 222 с.
7. Перелік базових закладів освіти м. Києва для проходження практик студентами НПУ імені М. П. Драгоманова /2010 – 2015р./ – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – 10 с.

8. Програма педагогічної практики. Напрямок підготовки: 0401 Природничі науки, спеціальності: Хімія 6.040101, 7.040101, 8.040101; Біологія 6.040102, 7.040102, 8.040102; Географія 6.040104, 7.040104, 8.040104 / укладачі програми: І. В. Мороз, О. Г. Ярошенко, Т. С. Іваха, Ю. О. Кокойло, Л. М. Кузнецова / за заг. ред. І. В. Мороза, Т. С. Івахи. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 28 с.
9. Щоденник пропедевтичної практики для студентів III курсу денної форми навчання напрямів підготовки 6.040101 Хімія, 6.040102 Біологія, 6.040104 Географія / Т. С. Іваха, Т. Є. Буяло. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – 59 с.
10. Іваха Т. С. Щоденник виробничої педагогічної та психодіагностичної практики для студентів IV курсу за напрямами підготовки: 6.040102 Біологія, 6.040104 Географія / Т. С. Іваха, Ю. О. Кокойло. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – 88 с.
11. Щоденник пропедевтичної практики (для студентів III курсу заочної форми навчання спеціальностей: 6.040104 Географія, 6.040102 Біологія) / Т. С. Іваха, Л. А. Покась, М. М. Скиба. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 45 с.
12. Щоденник виробничої педагогічної практики для студентів V курсу спеціальностей: Хімія (додаткова спец. біологія), Біологія (додаткова спец. хімія), Географія (додаткова спец. біологія) / І. В. Мороз, Т. С. Іваха. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 84 с.
13. Щоденник педагогічної практики для студентів V курсу спеціальності “Біологія (додаткова спеціальність соціальна педагогіка)” / І. В. Мороз, Т. С. Іваха, Л. С. Пундик. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 102 с.
14. Самостійна робота студентів з методик навчання природничих дисциплін: теорія та практика: монографія / С. Г. Кобернік, І. В. Мороз, О. А. Цуруль та ін. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 315 с.
15. Сизко Г. І. Питання підготовки гуманної особистості сучасного вчителя [Електронний ресурс] / Г. І. Сизко. – Режим доступу: http://novyn.kpi.ua/2008-3/07_Sizko.pdf
16. <http://www.npu.edu.ua/index.php?option=com>

References:

1. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity // Uriadovyi kurier. – 2012. – № 19. – S. 9-16.
2. Entsyklopediia osvity / APN Ukrainy; hol. red. V. H. Kremen. – K.: Yurinkom Inter, 2008. – S. 156-159.
3. Kobernik S. H. Naukovo-metodychni zasady heohrafichnoi osvity v osnovnii shkoli: monohrafiia / S. H. Kobernik. – K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2012. – 346 s.
4. Materialy z orhanizatsii praktychnoi pidhotovky v NPU imeni M. P. Drahomanova (2011–2012 n.r.): Informatsiino-analitychni materialy / ukladachi: R. M. Vernydub, H. M. Boiko, N. Yu. Verpatova, O. M. Lebid. – K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2011. – 55 s.
5. Moroz I. V. Pedahohichna praktyka studentiv u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh: navchalnyi posibnyk / I. V. Moroz, O. H. Yaroshenko. – K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2003. – 90 s.
6. Pedahohichna praktyka: prohramy, navchalno-vykhovna robota studentiv, zvitnist: nachalno-metodychnyi posibnyk / za zah. red. I. V. Moroza, T. S. Ivakhy. – K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2012. – 222 s.
7. Perelik bazovykh zakladiv osvity m. Kyieva dlia prokhodzhennia praktyk studentamy NPU imeni M. P. Drahomanova (2010 – 2015 r.) – K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2010. – 10 s.
8. Prohrama pedahohichnoi praktyky. Napriam pidhotovky: 0401 Pryrodnychi nauky, spetsialnosti: Khimiia 6.040101, 7.040101, 8.040101; Biolohiia 6.040102, 7.040102, 8.040102; Heohrafiia 6.040104, 7.040104, 8.040104 / ukladachi prohramy: I. V. Moroz, O. H. Yaroshenko, T. S. Ivakha, Yu. O. Kokoilo, L. M. Kuznietsova / za zah. red. I. V. Moroza, T.S. Ivakhy. – K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2011. – 28 s.
9. Shchodennyk propedevtychnoi praktyky dlia studentiv III kursu dennoi formy navchannia napriamiv pidhotovky 6.040101 Khimiia, 6.040102 Biolohiia, 6.040104 Heohrafiia / T. S. Ivakha, T. Ye. Buialo. – K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2014. – 59 s.
10. Ivakha T. S. Shchodennyk vyrobnychoi pedahohichnoi ta psykhodiahnostychnoi praktyky dlia studentiv IV kursu za napriamamy pidhotovky: 6.040102 Biolohiia, 6.040104 Heohrafiia / T. S. Ivakha, Yu. O. Kokoilo. – K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2014. – 88 s.

11. Shchodennyk propedevtychnoi praktyky (dlia studentiv III kursu zaочноi formy navchannia spetsialnosti: 6.040104 Heohrafiia, 6.040102 Biolohiia) / T. S. Ivakha, L. A. Pokas, M. M. Skyba. – K. : NPU imeni M. P. Drahomanova, 2013. – 45 s.
12. Shchodennyk vyrobnychoi pedahohichnoi praktyky dlia studentiv V kursu spetsialnosti: Khimiia (dodatkovy spets. biolohiia), Biolohiia (dodatkovy spets. khimiia), Heohrafiia (dodatkovy spets. biolohiia) / I. V. Moroz, T. S. Ivakha. – K. : NPU imeni M. P. Drahomanova, 2012. – 84 s.
13. Shchodennyk pedahohichnoi praktyky dlia studentiv V kursu spetsialnosti “Biolohiia (dodatkovy spetsialnist sotsialna pedahohika)” / I. V. Moroz, T. S. Ivakha, L. S. Pundyk. – K. : NPU imeni M. P. Drahomanova, 2011. – 102 s.
14. Samostiina robota studentiv z metodyk navchannia pryrodnychykh dystsyplin: teoriia ta praktyka : monohrafiia / S. H. Kobernik, I. V. Moroz, O. A. Tsurul ta in. – K. : NPU imeni M. P. Drahomanova, 2011. – 315 s.
15. Syzko H. I. Pytannia pidhotovky humanoi osobystosti suchasnoho vchytelia http://novyn.kpi.ua/2008-3/07_Sizko.pdf
16. <http://www.npu.edu.ua/index.php?option=com>

КОБЕРНИК С. Г. Реализация принципа гуманизации в процессе подготовки студентов к прохождению педагогических практик в общеобразовательных учебных заведениях.

В статье проанализированы современное состояние и возможности принципа гуманизации в процессе подготовки студентов к прохождению педагогических практик в общеобразовательной школе. Определено значение разных видов педагогических практик для формирования гуманной личности будущего учителя. Предложены пути для реализации гуманистической составляющей специальной методической подготовки будущих учителей предметов естественного цикла во время педагогической практики в общеобразовательных учебных заведениях с соответствующими методическими рекомендациями. Обобщен опыт реализации ключевых позиций принципа гуманизации во время организации педагогических практик студентов 3-5 курсов в Институте естественно-географического образования и экологии.

Ключевые слова: гуманизация образования, принцип гуманизации, методическая подготовка будущих учителей, педагогическая практика студентов, предметы естественного цикла, общеобразовательная школа.

КОБЕРНИК S. G. The Principle of Humanization in students' Teacher's Training Practice in Secondary Schools.

The paper (article) examines the current state and possibilities of humanization principle in student's training practice of different types. The ways to implement the humanistic component of methodological professional training of natural sciences teachers during teaching practice in secondary schools with corresponding methodological recommendations are defined. The meaning of different kinds of teacher's training practices to create a humane future teacher's personality has been found out. The experience of key positions realization in the principle of humanization of teacher's training practices at the Institute of Natural sciences and Ecology is generalized.

Keywords: humanization of education, methodical preparation of future teachers, pedagogical practice of students, secondary school.